

Preliminär rapport över undersökning av stenåldersboplats vid
H M Konungens fiskestuga vid Forsavan, Sorsele sn, Västerbotten.
10/8 - 21/8 1971

Sammanställd av

Lennart Sundqvist

I Nordarkeologis regi, under ledning av docent Hans Christiansson, Uppsala, och i samarbete med museichef FD Ernst Westerlund, Skellefteå museum, fortsatte de arkeologiska utgrävningarna av stenåldersboplatsen vid H M Konungens fiskestuga vid Forsåvan, Sorsele sn, Västerbotten under tiden 10/8 - 21/8 1971.

Deltagare:

Hans Christiansson	Uppsala
Ingela Brisning	Uppsala
Noel Broadbent	Uppsala
Anita Christiansson	Uppsala
Helge Fjällström	Norra Fjällnäs
Hubert Fjällström	Norra Fjällnäs
Lennart Sundqvist	Bjurselet, Byske
Holger Södermark	Byske
Elaine Rouse	Uppsala

Utgrävningen vid Forsåvan har tidigare pågått regelbundet under en period i augusti månad åren 1969 - 70. Utgrävningen, som tillkom på initiativ av dåvarande Konungen, H. M. Gustav VI Adolf, föregicks av en besiktning på platsen av docent Hans Christiansson juli månad 1966.

För utgrävningen används ett koordinatsystem, som ansluter till en av Vattenfallsverkets fixpunkter, belägen vid det av Konungen ägda nordligaste båthuset i Forsåvan, strax väster om utgrävningsplatsen. Denna fixpunkt är benämnd 100 200, där de tre första siffrorna i sifferkombinationen anger avståndet i meter längs x-axeln (V - 0) och de tre sista avståndet

längs y-axeln (S - N). Vid utgrävningsarbetet tillämpades ett rutsystem med kvadratmeterrutor, där varje ruta identifieras med koordinatsiffran för dess SV hörn. Höjdvärdena är angivna i förhållande till ett 0-plan, vilket höjd är lika med fixpunktens.

Det år 1971 utgrävda området utgör dels en utvidgning mot väster av 1970 års område och dels utgrävning av den plats där "Kungens Kåta" står belägen. Läget hos de undersökta områdena framgår av denna rapport samt schaktplaner över området.

Sammanlagt undersöktes år 1971 66 m².

Belägenhet: 112 - 115 202 - 210
119 - 123 202
118 - 123 203 - 206
119 - 122 207

Planer: 1 st skala 1:100
1 st skala 1:50
4 st skala 1:20

Profiler: 121 202 - 208 i skala 1:20
118 - 124 205 " "

Under de tidigare årens utgrävningar har utvidgningar av grävningsoområdet huvudsakligen skett mot norr, i riktning mot den torvkåta som kallas "Kungens Kåta" (se 1967 års rapport). Under 1970 års utgrävning kom schaktet att helt omsluta nämnda kåta. Då de omkringliggande områdena visat sig

mycket fyndrika, ansågs det nödvändigt att även denna plats skulle undersökas. En ansökan inlämnades av docent Hans Christiansson till H M Konungen om tillstånd att under 1971 års utgrävning få nedtaga, och senare på samma plats återuppföra kåtan i sitt ursprungliga skick sedan området blivit föremål för en arkeologisk undersökning. Dessa önskemål beviljades av Konungen och beslut fattades att kåtan vid samma tillfälle skulle restaureras med Konungens roddare Hubert Fjällström som sakkunnig arbetsledare. Detta projekt upptog en stor del av den disponibla tidsperioden, då även en etnologisk beskrivning och uppteckning gjorts av kåtan i dess helhet. Detta arbete redovisas i separat rapport.

Under den tid Kungens kåta nedmonterades, koncentrerades utgrävningsarbetet till en 36 m² stor utvidgning väster om 1970 års område. Den norra delen av utvidgningen kom därmed att hamma i sluttningen ned mot Tärnaån.

Torvlagret var i utvidgningens södra del av samma tjocklek som på tidigare utgrävda områden, nämligen 1 - 4 cm, medan torvlagret i ovan nämnda backslutning översteg 5 cm. Det redan tunna torvlagret är på vissa ställen, längs stigar och på rastplatser, nästan obefintligt. Som omnämnts i tidigare rapporter, används denna udde sedan många generationer som utgångspunkt (rastställe och båtplats) då ortsbefolkningen företar sina regelbundna fiskefärder till Tärnasjön. Vid avtorvningsarbetet tillvaratogs i ruta 115 204 en dm-lång bit av ett revben, sannolikt från ren. Detta fragment var ej bränt och torde vara av ett senare datum. Organiskt material, som kan härledas till stenåldersboplatsens tid,

har över huvud taget ej framkommit.

Utvidgningens norra del visade sig vara det fyndrikaste, då 8 enmetersrutor här innehöll 4 av de 6 artefakter som tillvaratogs i utvidgningen. Även en mindre koncentration av avslag kunde här konstateras.

Vid nedrensningen av ruta 115 209 framträdde, på tre cm:s djup, en oval missfärgning av 0,5 x 0,44 m storlek. Dess yttre kanter uppvisade en stark röd nyans, medan den centrala delen hade de med den för rutan i övrigt mera överensstämmande färgnyanserna grått och rödbrunt. De sot och kolpartiklar som framträdde i missfärgningens centrum, var så fragmentariska, att de ej kunde tillvaratas. Missfärgningens djup var ca 5 cm.

I anslutning till missfärgningen tillvaratogs i samma ruta ett bearbetat stycke av mörk kvartsit (4) samt i ruta 114 209 en kniv (3) av ljus kvartsit, vilken tillverkats av ett tunt skivformat avslag, där en egg åstadkommits längs den ena svagt böjda kanten. Ett par meter väster om missfärgningen i ruta 112 209 tillvaratogs ett bearbetat stycke (5) av mörk kvartsit, där två separata eggpartier anbragts längs styckets ena svagt v-formade kant. Anmärkningsvärt är, att eggarna retuscherats från två olika håll på stycket. Vid schaktets västra kant, i ruta 112 210, tillvaratogs en ändskrapa (26) tillverkad av ett mindre stycke grå, bandad kvartsit.

En mindre koncentration (23 st) avslag tillvaratogs i rutorna 115 - 116 209, de flesta mindre än 12 mm. Materialet var mörk och ljus kvartsit, med undantag av 5 st avslag vilka var av en svart skifferliknande bergart.

Av sistnämnda material har drygt 50-talet avslag tillvaratagits på denna stenåldersboplats.

I rutorna 112 - 115 210 och 112 - 113 209 tillvaratogs 17 st avslag jämnt fördelade mellan ovan nämnda material.

I schaktets södra del framkom i ruta 114 203 två mindre bearbetade föremål, nämligen ett fragment från ett retuscherat redskap (1) samt ett bearbetat avslag (2), båda av bergkristall. I detta område tillvaratogs avslag (3 st) av ljus kvartsit.

En mindre missfärgning, storlek 0,3 x 0,2 m., framträdde mellan några stenar i rutorna 115 206 - 207. Missfärgningen, som hade en stark mörkröd nyans, innehöll något fragmentariskt kol. Missfärgningens tjocklek var ca 3 cm.

En myckenhet stenar fanns naturligt i området jämnt fördelade över samtliga rutor. Stenarnas storlek varierade mellan m²-stora, jordfasta block till dm-stora, ofta vittrade, gärna flata stycken av skiffrig bergart.

En stenkonzentration, 0,6 x 0,6 m, framkom i ruta 114 208, således 2 m SV från det missfärgade området i ruta 115 209, som tidigare beskrivits. Stenkonzentrationen, belägen ca 5 cm under torven, utgjordes av ett 30-tal (tätt lagda) dm-stora, flata stenar, lagda i ett lager i anslutning till ett par befintliga, "naturliga" stenar. Något brandlager eller dyl. kunde ej upptäckas i anslutning till koncentrationen.

I ruta 114 210, södra delen, låg under torven ett 20-tal sönderslagna kvartsitstycken av mycket dåligt material, vilka lagts på ett par jordfasta, flata stenar. Styckena var mestadels av 3 - 4 dm storlek.

Sedan Kungens kåta nedmonterats, påbörjades utgrävningsarbetet av den 33 m² stora utsparade kåtatomten. Som underlag för själva kåtakonstruktionen fanns en cirkelformad grund av sten (5 m i diam.), lagd av flata, ca 0,5 m² stora hällar. Denna stenring sparades till en början, och avlägsnades först sedan omkringliggande områden undersöktes. Genom detta förfarande kunde kåtans storlek behållas intakt.

Två profiler (i N - S och Ö - V riktning) ritades. Dessa korsade varandra i kåtans mitt, där härden varit belägen.

Vid en första nedrensning av kåtatomten framkom en mängd sentida föremål, vilka kan sättas i direkt samband med användandet av denna kåta. Sålunda hittades vid platsen för härden en mängd brända och rostiga spikar, brända benfragment, krossat porslin etc. Vid platsen för kåtans ytterväggar kunde iakttagas områden, där flera torvlager lagrats på varandra. Dessa härstammar från nedrasad torv från kåtans ytterväggar.

Vid platsen för kåtan kunde iakttas ett antal igenfyllda små gropar. Den största av dessa framträder tydligt i den nord - sydliga profilen.

Rutorna 122 - 123 202 och ruta 123 203 gav inte mindre än 11 av områdets 21 st föremål. Dessa rutor uppvisar därmed en av de tätaste fyndkoncentrationerna på hela boplatsen. Många av fynden låg i mindre depoter. Till-

sammans med 1969 års intilliggande utgrävda rutor (se 1969 års rapport), har inte mindre än ett 40-tal föremål, mestadels av ljus kvartsit, tillvaratogs på en ca 20 m² stor yta. Till detta kommer en avslagskoncentration med ca 1 500 avslag.

I södra delen av ruta 123 205 tillvaratogs 5 st föremål, nämligen en kärnskrapa (6) av ljus kvartsit, från vars sida cm-långa tunna och smala avslag (mikrolitavslag) avlägsnats, ett bearbetat avslag (7), en boar (9) med triangelformad spets samt ett fragment av ett retuscherat föremål (10); samtliga av ljus kvartsit. Av mörk kvartsit var det fragment av en tunn välarbetad pilspets (8), som omarbetats till form av en stickel. Samtliga dessa fynd framkom på en nivå, med en inbördes variation av ca 4 cm (se fyndlistan). I intilliggande ruta 123 203 registrerades fyra föremål av ljus kvartsit, nämligen 2 st bruksretuscherade avslag (15, 18), en kniv (16) vars raka egg anbragts längs kanten av ett skivformigt avslag, samt en skrapa (14). Ruta 122 202 uppvisade två föremål av ljus kvartsit; en skrapa (11) samt en ändskrapa (12) med konkavt eggparti.

Om de fynd som framkom i ruta 123 203 kan nämnas, att tre av dessa (14 - 16) låg intill varandra, 5 cm under torven. Tillsammans med dessa tillvaratogs även 4 större skivformiga avslag, vilka antagligen är ämnen, avsedda att vidare bearbetas.

Av övriga föremål som framkom jämnt spridda över området, kan nämnas två bearbetade avslag av grå flinta (19, 29) från rutorna 123 206 och 123 205, samt ett bearbetat stycke (13) av fellsitisk bergart (?) från ruta 123 204. Det sistnämnda fyndet framkom 10 cm under torven och är det första av detta

material från denna boplats. Om övriga fynd, se fyndlistan.

I det 33 m² stora området tillvaratogs ytterligare 31 st avslag, varav 4 st av flinta, 4 st av svart skiffer samt övriga av kvartsit.

Den enda missfärgning som området uppvisade fanns under den härd, som tidigare avlägsnats från kåtans centrum. Den ovala, rödaktiga missfärgningen upphörde på 3 cm djup. I missfärgningens övre del fanns en hel del kolfragment. Även inom denna utvidgning framkom en mängd spridda stenar, till synes helt naturliga för området. Den enda stenkonzentrationen, en hästskoliknande formation lagd av 35 st 1 - 2,5 dm stora stenar, framträdde i rutorna 119 - 120 205. Koncentrationens bredd var 0,3 m och dess sammanlagda längd 2 m. Inga fynd fanns i anslutning till stenkonzentrationen.

Efter utgrävningen har vid genomgång av avslagsmaterialet ytterligare utsorterats två redskap, nämligen ett bruksretuscherat avslag (28) av ljus kvartsit samt ett bearbetat avslag (29) av grå flinta.

Samtliga undersökta ytor från 1971 års utgrävning har tornfotograferats. Separata snedfoton har även tagits för varje ruta.

Fyndförteckning 1971

(blå markering)

		<u>läge</u>		<u>höjd</u>
1. Del av retuscherat föremål 2.0 x 0.8 x 0.6 cm	bergkristall (?)	114.56	203.13	1.91
2. Bearbetat avslag 2.3 x 1.3 x 0.4 cm	bergkristall (?)	114.41	203.35	1.93
3. Kniv 6.7 x 4.8 x 0.8	ljus kvartsit	114.95	209.50	1.94
4. Bearbetat stycke 6.7 x 4.4 x 2.5 cm	mörk kvartsit	115.15	209.60	1.95
5. Föremål försedd med två eggår 9.4 x 3.6 x 1.5 cm	mörk kvartsit	112.90	209.60	---
6. Kärnskrapa 2.8 x 3.0 x 2.2 cm	ljus kvartsit	123.10	202.50	2.31
7. Bearbetat avslag 5.6 x 4.5 x 1.5 cm	ljus kvartsit	123.25	202.40	2.32
8. Stickel tillverkad av del av pilspets 3.2 x 1.5 x 0.5 cm	mörk kvartsit	123.35	202.42	2.31
9. Börr 4.5 x 2.2 x 0.5 cm	ljus kvartsit	123.85	202.07	2.30
10. Del av retuscherat föremål 3.5 x 3.3 x 0.8 cm	ljus kvartsit	123.90	202.30	2.34
11. Skrapa 4.9 x 4.3 x 0.9 cm	ljus kvartsit	122.85	202.39	2.36
12. Ändskrapa (konkav egg) 7.4 x 4.3 x 1.2 cm	ljus kvartsit	122.72	202.95	2.36
13. Bearbetat stycke 3.6 x 3.3 x 1.5 cm	fell-sitisk bergart (?)	123.90	204.32	2.38
14. Skrapa 3.7 x 3.6 x 0.7 cm	ljus kvartsit	123.36	203.02	2.41
15. Bruksretuscherat avslag 3.9 x 4.0 x 0.6 cm	ljus kvartsit	123.48	203.18	2.44
16. Kniv 8.6 x 6.0 x 1.8 cm	ljus kvartsit	123.54	203.21	2.48
17. Skrapa 3.3 x 5.4 x 1.1 cm	ljus kvartsit	121.54	204.42	2.38

		<u>längd</u>		10. <u>höjd</u>	
18.	Bruksretuscherat avslag 3.7 x 3.6 x 0.8 cm	ljus kvartsit	123.95	203.15	2.37
19.	Bearbetat avslag 2.8 x 1.5 x 0.8 cm	bränd flinta	123.20	206.38	2.30
20.	Skrapa 3.5 x 3.6 x 1.0 cm	ljus kvartsit	122.98	206.10	2.34
21.	Skrapa vars egg bildar en klotliknande spets 2.4 x 3.3 x 0.6 cm	ljus kvartsit	120.35	204.38	2.39
22.	Bruksretuscherat avslag 4.6 x 2.6 x 0.5 cm	ljus kvartsit	118.46	204.64	2.34
23.	Spetsformat redskap 3.2 x 2.2 x 0.5 cm	ljus kvartsit	120.50	204.54	2.32
24.	Bearbetat stycke 9.9 x 6.5 x 1.7 cm	ljus kvartsit	122.32	205.08	2.39
25.	Ändskrapa 3.9 x 3.5 x 1.2 cm	ljus kvartsit	119.07	204.25	2.39
26.	Ändskrapa 4.0 x 3.1 x 1.3 cm	grå kvartsit	112.10	210.41	2.36
27.	Bruksretuscherat avslag (spån) 2.5 x 1.0 x 0.3 cm	ljus kvartsit	123.72	204.66	2.44
		<u>Ruta</u>			
28.	Bruksretuscherat avslag 4.1 x 3.9 x 0.5 cm	ljus kvartsit	122.00	203.00	---
29.	Bearbetat avslag 2.8 x 1.5 x 0.8 cm	grå flinta	123.00	205.00	---